

Citation:

C.D. de Langen, Levensbericht A. Pijper, in:
Jaarboek, 1963-1964, Amsterdam, pp. 417-422

LEVENSBERICHT

VAN

ADRIANUS PIJPER

(11 maart 1886 — 12 januari 1964)

DOOR

C. D. DE LANGEN

Op 12 januari van het jaar 1964 overleed te Pretoria op 77-jarige leeftijd ons corresponderend lid, Adrianus Pijper. Zijn gehele leven heeft hij zich gewijd aan de wetenschappelijke medische problemen in Zuid-Afrika. In zijn tweede vaderland heeft hij veel vruchtbaar werk verricht, vruchtbaar niet alleen van groot belang voor Zuid-Afrika, maar voor vrijwel alle Afrikaanse landen. In meerdere opzichten was hij een groot pionier op verschillende terreinen van de geneeskunde in het nu ontwakende zwarte werelddeel. Zijn werk op het gebied der preventieve geneeskunde heeft tot dit ontwaken bijgedragen.

Wie kennis neemt van zijn werk komt tot een grote bewondering, vooral als men daarbij bedenkt dat hij dit alles in den beginne in een eigen isolement zonder hulp van buiten heeft opgebouwd.

Pijper is geboren 11 maart 1886 in de pastorie van het kleine plaatsje Kimswerd in Friesland, als de derde zoon uit het huwelijk van Dr. Frederik Pijper, Ned. Hervormd Predikant en Maria Petronella Van Wijk. Dominee Pijper ging van Kimswerd naar Veendam, daarna Berkhout in N.H. Om in 1897 in Leiden te komen en te blijven. Zijn lagere schooljaren zijn zwervend geweest. Een jaar nadat de familie in Leiden was neergestreken

begon de gymnasiale periode. In 1904 deed hij aldaar zijn eind-examen. Hij deed gelijktijdig A en B, waaruit blijkt dat hij ook in deze periode over aanleg en studie-ijver beschikte, eigenschappen die zijn gehele leven hem hebben gekenmerkt.

Hij deed het examen A en B omdat hij zijn studierichting nog niet had kunnen vaststellen. Aan de ene kant waren het de medicijnen die hem het meest aantrokken en hij de richting van zijn oudste broer wilde volgen, die ook als arts naar Zuid-Afrika is gegaan. Aan de andere kant trokken hem ook de letteren, de studierichting van de andere broeder, de latere hoogleraar in de Oosterse talen te Batavia, later Djakarta.

In de grote vakantie werd besloten tot de medicijnen.

Als student voelde hij zich aanvankelijk vooral aangetrokken door de fysioloog Einthoven en de anatoom Langelaan. Daarna kreeg Boeke invloed op de naar wetenschap dorstende jonge student en hij werd assistent op de histologische afdeling. Toch kon het zuiver theoretisch werk hem niet blijvend boeien, hij zocht het werk waar theorie en praktijk tot samengaan dwingen. Hij meende dit in de bacteriologie te kunnen vinden, en zo werd hij een toegewijd discipel van R. P. van Calcar, wiens assistent hij drie jaar geweest is. Na zijn intussen afgelegd artsexamen promoveerde hij in 1913 op een proefschrift „Het Coli Vaccin”. Van Calcar was zijn promotor. Reeds in zijn studiejaren kwam bij Pijper op het verlangen na het beëindigen van de studie niet in Nederland te blijven, maar de wereld in te trekken en daar zijn arbeidsveld te kiezen en op te bouwen. Dezelfde verlangens als van de oudere broers.

De oudste was in 1910 al naar Zuid-Afrika gegaan en had zich in een Transvaals dorp als algemeen practiserend arts gevestigd. Deze nodigde de jongere broeder bij hem te komen als compagnon in de uitgebreide te grote praktijk.

Pijper begreep de betekenis van een goede voorbereiding en ging naar Hamburg, waar hij de uitstekende cursus voor tropische geneeskunde volgde. Daarna naar Londen voor verdere studie. Bovendien voor vestiging in Zuid-Afrika, waar de eerste eigen

artsopleiding pas in 1920 zou beginnen, was het Engelse artsdiploma vereist. Dat was in die jaren voor de eerste wereldoorlog lang niet eenvoudig en vereiste een grondige voorbereiding in Engeland.

Nog in 1913 was hij met zijn voorbereidingen klaar, vertrok hij naar Zuid-Afrika en Bethal, op het Hoge Veld van Transvaal was zijn eerste standplaats.

Hij ging eerst alleen, maar zijn verloofde volgde hem spoedig, en heeft ruim 50 jaar liefde en leed met hem gedeeld. Zij, Nelly Margaretha Maria Kluyver, zuster van onze vroegere voorzitter van de afd. Natuurkunde van de Kon. Akademie v. Wetenschappen is met twee zoons en een dochter in Zuid-Afrika achtergebleven.

Het was een machtige overgang voor Pijper, die tot dusverre het grootste deel van zijn studiejaren in laboratoria had doorgebracht, naar de algemene praktijk van een uitgestrekt boerengebied. Maar Pijper bezat een geweldig aanpassingsvermogen en kon ook hier in de algemene praktijk zijn tomeloze werkzucht volledig bevredigen.

Al spoedig begreep hij dat ook in de praktijk van de arts in Transvaal een laboratorium met verschillende onderzoeksmogelijkheden niet kon worden gemist, ja zelfs belangrijker was dan in Europa. In Zuid-Afrika was dit nog volkomen maagdelijk terrein, zelfs in Pretoria was nog absoluut niets dat als laboratorium kon worden aangeduid.

Spoedig begint hij met het inrichten van een eigen laboratorium. Deze jaren in de algemene praktijk en zijn aldaar opgedane kennis leerden hem dat in Zuid-Afrika laboratoriumonderzoek in velelei richting vereist is, zijn beslissend geweest voor zijn gehele verder leven. Toen ik hem voor de eerste maal ontmoette in het bekende laboratorium in de Cellierstraat, vertelde hij mij welk groot voordeel dit voor zijn verder levenswerk is geweest, het werk als praktisch arts en de opbouw van een laboratorium uit de noden van de praktijk ontstaan. Tot het einde van zijn leven heeft hij zijn belangstelling voor het eenvoudig klinisch werk be-

houden en uit de praktijk ontving hij vele krachtige impulsen voor zijn wetenschappelijk werk.

Direct na de eerste wereldoorlog in 1920 maakte hij een Europese studiereis; hij bestudeerde de laboratoria voor de algemene pathologie, vooral zoals deze zich in Engeland hebben ontwikkeld. Dit gaf hem nog intenser de overtuiging hoe belangrijk het laboratorium moest zijn voor Zuid-Afrika, met zijn zo zeer van Europa afwijkende geografische pathologie. Wanneer Pijper zich eenmaal voornam iets te doen, dan werd zijn gehele werkracht daarvoor ter beschikking gesteld en dat was een kolossale hoeveelheid.

Na zijn terugkeer van deze Europese oriënteringsreis stichtte hij het bij vele oud-Pretorianen zeer bekende laboratorium in de Cellierstraat. Hier werd het materiaal van de praktische arts gebracht en trad hij tevens op als consulent wanneer hij de behandelende arts de resultaten van het onderzoek vertelde, want beter dan iemand wist hij wat het gevondene voor de praktijk betekende. Hij deed dit gaarne en geen gelukkiger mens was hij wanneer de arts aandachtig naar hem luisterde en deed wat Pijper hem adviseerde.

Daarnaast sloot hij met de staven van de ziekenhuizen in Pretoria contracten, waarbij in zijn laboratorium het gehele klinisch laboratoriumwerk zou geschieden. Pas toen in 1940 de medische faculteit in Pretoria haar werkzaamheden aanving, werd van universiteitswege het eerste laboratorium voor de klinische pathologie gebouwd en Pijper werd de eerste directeur en lid van de faculteit.

Reeds in de Cellierstraat paste hij toe een ingenieuze wijze van zonlichtconcentratie, waardoor hij een eigen microscopische techniek ontwikkelde. Hier beginnen ook zijn uitgebreide studiën over de ricketsia's. Pijpers naam is gegeven aan een „tick-borne ricketsia”, welke door hem op voortreffelijke wijze werd beschreven als de verwekker van de tickborne-koortsen met tyfusachtig verloop in 1931 in de „Lancet”. Hij bleef bij zijn onderzoekingen niet staan bij het vinden van de verwekker, maar opende tevens

de wegen voor de bestrijding, waardoor hij veel heeft bijgedragen voor de volksgezondheid van dit uitgebreide land met zijn zo gemengde bevolking.

Ook in Europa kwam jarenlang Pijpers naam in vrijwel elke ziektegeschiedenis voor. Hij ontdekte en vervolmaakte de diffractiemethode voor het bepalen van de diameter van de rode bloedlichaampjes. Men sprak van de Pijper der rode bloedcellen. Voor de diagnostiek van bepaalde bloedziekten was deze methode van groot belang en technisch zo eenvoudig dat zij ook door elke arts in de algemene praktijk kon worden toegepast.

De door hem ontwikkelde methodiek om de tyfus bacillendragers op te sporen is voor Afrika van zeer grote betekenis geworden en gebleven. Het maakte het mogelijk dat snel de nodige maatregelen konden worden genomen om een epidemie te voorkomen. De resultaten zijn voortreffelijk geweest.

Ook op mycologisch gebied maakte hij naam. Hij toonde aan, dat ook in Zuid-Afrika talrijke aandoeningen voorkomen als gevolg van besmetting met fungi.

Vrijwel op elk gebied der infectieziekten vestigde hij de aandacht op bepaalde facetten.

Maar daarnaast werd in zijn laboratorium ook met koortsachtige ijver gewerkt aan vraagstukken, nu niet rechtstreeks met ziekten verband houdende, maar van meer algemeen fysiologisch en pathologische betekenis. Wij noemen slechts zijn studie over de bloedgroepen van vrijwel alle rassen van Zuid-Afrika, waarbij ook de Hottentotten en de bosjesmannen niet werden vergeten.

Jarenlang heeft hij gewerkt over het probleem van de voortbeweging van verschillende bacteriën, over de flagellen en de actieve en richting aangevende krachten. De door hem opgestelde hypothesen op dit gebied zijn niet door velen als juist aanvaard. Hij vond vele bestrijders, maar hij hield van de strijd en tot zijn dood toe heeft hij op dit terrein de strijd niet opgegeven.

Bij dit onderzoek heeft hij veel waarnemingen kunnen doen welke ten slotte wel van belang zijn voor bepaalde pathologische processen en hebben deze studies tot verbreding van onze inzicht-

ten gevoerd. In veel tijdschriften verschenen regelmatig de resultaten van zijn grote wetenschappelijke activiteit. Men heeft vooral in Zuid-Afrika en ook in Engeland de grote betekenis van zijn werk erkend. De universiteit van Pretoria verleende hem het ere-doctor-schap, een erkenning van zijn verdiensten, die enige jaren later door een ere-doctoraat van Kaapstad werd gevolgd.

Ik doe verder een greep uit vele andere onderscheidingen. Hij ontving de Hamilton-medaille, de Scott-medaille van de Zuid-afrikaanse Biologische vereniging, zo ook de medaille van de Zuidafrikaanse Association for the Advancement of Science, de zilveren medaille van de Medical Association of South Africa. Ook uit Engeland ontving hij meerdere onderscheidingen.

Hij was correspondent van de Kon. Ned. Akademie van het jaar 1920—1939 en wederom vanaf het jaar 1950. Voor zijn medewerkers en tegenstanders was hij niet altijd een gemakkelijk mens, maar hij eiste van hen dezelfde betrouwbaarheid in het werk welke hij zich zelve in zo hoge mate stelde. Van wat hij als bewezen meende te mogen publiceren heeft hij vrijwel nooit iets later behoeven terug te nemen.

Het was niet gemakkelijk tot hem door te dringen, maar had hij eenmaal dat vertrouwen en vriendschap geschonken dan kon men te allen tijde voor 100% op hem rekenen. Zoals een van zijn medewerkers en vrienden het uitdrukte:

Perhaps the most outstanding characteristic of this brilliant scientist was his fierce insistence on the highest integrity in research. He was a very royal friend to many and in times of adversity he was a tower of strength.